

12. Бабій Б.М. Історія держави і права Української РСР : в 2 т. / Б.М. Бабій. – К. : Наукова думка, 1967–1967. – Т. 1 : 1917–1937 рр. – 1967. – 673 с.
13. Комаров В.В. Проблемы науки гражданского процессуального права / В.В. Комаров. – Х. : Право, 2002. – 440 с.
14. Комаров В.В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України / В.В. Комаров. – Х. : Право, 2012. – 624 с.
15. Гражданский процессуальный кодекс Украины ССР: офиц. текст. с изм. и доп. на 1 января 1982 г. – К. : Политиздат Украины, 1983. – 632 с.
16. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

УДК 347.77

ЗАХИСТ ТА ПОРУШЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НЕЗАКОННИМИ ПРАВОВИМИ АКТАМИ DEFENCE AND VIOLATION OF RIGHT OF OWNERSHIP BY ILLEGAL LEGAL ACTS

Гнатів О.Б.,
к.ю.н., доцент кафедри цивільного права і процесу
Тернопільський національний економічний університет

У статті проаналізовано особливості відшкодування шкоди за цивільним законодавством України у разі визнання незаконним правового акта, що порушує право власності. Висвітлено способи захисту прав власників в умовах існування незаконних правових актів, що порушують право власності, за цивільним законодавством України. Надано пропозиції щодо підвищення ефективності даного способу захисту права власності.

Ключові слова: влада, органи влади, власники, права, захист, порушення, держава, відносини, акти, шкода.

В статье проанализированы особенности возмещения ущерба по гражданскому законодательству Украины в случае признания незаконным правового акта, который нарушает право собственности. Отражены способы защиты прав владельцев в условиях существования незаконных правовых актов, которые нарушают право собственности, по гражданскому законодательству Украины. Представлены предложения относительно повышения эффективности данного способа защиты права собственности.

Ключевые слова: власть, органы власти, владельцы, права, защита, нарушение, государство, отношения, акты, вред.

This article analyzes peculiarities of harm compensation under the Civil Law of Ukraine in case of recognizing the legal act that violates the property rights unlawful. The ways to protect of owners' rights in conditions of unlawful legal acts that violate property rights under the civil law of Ukraine are highlighted. The proposals for improving the method of protecting property rights effectiveness are presented in the article.

The relationships among the authority, an individual and Ukraine, that is represented by its bodies, are complex and multi-aspect in nature. Having exercised political power in the relationships with its citizens our state must respect human rights. A person, in his/her turn, enters into relations with the state as a dependent physical party on the one hand and as a free, equal individual who executes his/her duties and realizes his/her rights on the other hand. However, the exercise of power is often accompanied by the violation of the individuals' rights and freedom as well as their legitimate interests by the state bodies and governmental officials.

The vitality of the discussed problem is obvious. It concerns owners' rights violated by the state power bodies or its public authorities. As a practical matter there are a lot of cases of the violation in the ministry by public administration and the implementation of state power in its other forms.

Key words: power, government bodies, proprietors, rights, defence, violation, state, relations, acts.

Україна, здійснюючи політичну владу в стосунках зі своїми громадянами, повинна поважати права людини. Фізична особа, у свою чергу, вступає у відносини з державою, з одного боку, як підвладний, з іншого боку, – як вільний, рівноправний суб'єкт, що виконує свої обов'язки і реалізовує свої права. Проте здійснення владної діяльності часто супроводжується порушенням прав і свобод фізичних осіб, їх законних інтересів зі сторони державних органів і посадових осіб.

Актуальність розгляду питань захисту прав власників, порушених органами державної влади, органами місцевого самоврядування в Україні, не викликає сумнівів, адже в практиці відомо чимало порушень майнових прав власників як при здійсненні державного управління, так і при реалізації державної влади в інших її формах. Власники майна нерідко нарікають на незаконні дії (бездіяльність) посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших структур. Питанням захисту прав власників присвячено чимало наукових праць, проте вони розглядають лише окремі аспекти цього комплексного і складного в застосуванні питання. Порушення цього права органами державної влади, органами місцевого самоврядування спостерігається й досі, а тому недоліки у законодавчому врегулюванні зазначеного питання потребують дослідження.

Органи державної влади і місцевого самоврядування в процесі регулювання діяльності власників, без сумніву, відіграють величезну роль. Проте ці ж органи в процесі виконання своїх функцій подекуди створюють перешкоди, що стримують розвиток власності в Україні.

Публічна влада може порушувати права приватних осіб як неправомірними, так і правомірними діями, що також вимагає особливих способів захисту. Передусім слід зазначити, що ЦК України формулює цей спосіб захисту як визнання незаконними вказаних рішень та дій, на відміну від правочинів, які визнаються недійсними. Хоча часто в судових рішеннях (навіть на рівні Конституційного Суду України) змішуються ці способи, коли йдеться про визнання недійсними актів [8].

Законодавець обмежився не лише вказівкою на право власності, а й уточнив вид документу (правовий акт органу), у той час як у ст. 16 ЦК України йдеться про незаконність у цілому рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб як підставу для захисту, незалежно від того, чи втілюються відповідні рішення, дії та бездіяльність у конкретному акті.

Можливість застосування такого способу захисту, як визнання незаконним правового акта, що порушує право власності у випадках втручання державних органів та ор-

ганів місцевого самоврядування у здійсненні правомочностей власника та/або видання ними актів, які порушують права власників, надана нормами ст. 393 ЦК України. Особливістю цього способу захисту є те, що застосовується він проти органів, наділених владними повноваженнями.

Переліку незаконних діянь органів державної влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, які порушують право власності, законодавство не містить. Отже, ними можуть бути будь-які дії, акти управління та нормативні акти за умови, що вони прийняті під час здійснення вищезазначеними органами, їх посадовими або службовими особами своїх повноважень.

Порушення прав власників з боку органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових осіб може відбуватися у формі здійснення незаконних дій (бездіяльності) або видання незаконного акту. Нормативними актами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб можна вважати акти, що мають ознаки владності, тобто юридично обов'язкові для виконання невизначеним колом суб'єктів і підкріплені примусовою силою держави, а також спрямовані на врегулювання однотипових відносин.

Що ж до сторін даного позову, то відповідачем по даних позовах виступає держава не як рівноправний учасник цивільних правовідносин, а як володілець владних повноважень, наділений законодавчою ініціативою, що дає їй можливість впливати на розвиток цивільних правовідносин власності. Наділена владними повноваженнями, держава має право втручатися у майнову сферу власника аж до моменту вилучення його майна.

Щодо суб'єкта відповідальності, слід зазначити, що у нормативно-правових актах, що діють сьогодні в Україні та в судовій практиці спостерігається певна термінологічна невизначеність у їх назвах. Вони називаються «державними органами», «органами державної влади», «органами влади і управління» тощо. Зокрема такі неточності спостерігаються в Конституції України, ЦК України та ГК України, Інформаційному листі Вищого адміністративного суду України від 31 січня 2001 р. № 01-8/98 «Про деякі приписи законодавства, що регулює питання, пов'язані із здійсненням права власності та його захистом», Законах України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування». У юридичній літературі також відсутня єдність у термінології, зокрема суб'єкти відповідальності називаються або органами публічної влади, або органами влади і управління, або державними органами. При цьому науковці наводять досить ґрунтовні аргументації на користь використання того чи іншого терміна і наполягають на важливості вживання саме його.

Вважаємо, що найбільш прийнятною є думка І. В. Болочан, оскільки вона пропонує вживати термін «орган державної влади» як поняття, що включає в себе всіх посадових осіб будь-яких владних органів, та термін «орган місцевого самоврядування». Таке узагальнення дозволить уникнути плутанини у вирішенні питання щодо суб'єктів відповідальності. На користь цього рішення свідчить і те, що така термінологія застосовується в таких важливих законодавчих актах, як Конституція, ЦК України та ГК України [1, с. 134].

У правових державах істотну роль у здійсненні контролю за законністю дій державних органів відносно фізичних та юридичних осіб, а також захисту їх від свавілля і бюрократії відіграє суд. Порушення права власності в результаті прийняття незаконного акту є лише причиною, що спонукала власника звернутися до суду. Встановивши, що відповідний акт є, з одного боку, протиправним, зважаючи на його розбіжність із законом або іншими правовими актами, і, з іншого боку, порушує право власності фізичної або юридичної особи, що охороняється законом, суд приймає рішення про визнання його недійсним повністю або

частково. Будь-якої додаткової відміни акту з боку органу, що його видав, при цьому не вимагається. За загальним правилом, незаконні акти визнаються недійсними з моменту їх видання, якщо лише вони не стали такими з моменту ухвалення нового закону або іншого правового акту.

Оскаржуючи до суду акт державних органів, органів місцевого самоврядування про неправомірне втручання у здійснення власником правомочностей особа заявляє про свою незгоду з ним, вимагає визнати його незаконним. На практиці часто права осіб порушуються діями органу, посадової особи без видання ними акту, ухвалення рішення. Крім того, діяння органів (посадових осіб) можуть бути виражені і в бездіяльності, а також у мовчазній відмові видати акт. У будь-якому з цих випадків, якщо порушені права і свободи осіб, вони мають право звернутися до суду за захистом зі згаданим позовом.

Визнання незаконним правового акта, що порушує право власності, як компенсаційного способу захисту права власності, реалізується через позови до публічної влади, тобто вимоги, що заявляються до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Цікавим видається питання позовної давності щодо даного виду способів захисту, оскільки у п. 4 ч. 1 ст. 268 ЦК України вказується, що на вимогу власника або іншої особи про визнання незаконним правового акта органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, яким порушується його право власності, позовна давність не поширюється, а відповідно до п. 10 ч. 2 ст. 16 та ст. 393 ЦК України поширюються лише на випадки, передбачені ст. 393 ЦК України.

Позови про незаконність рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, так само як і позови про незаконність нормативно-правових актів стосуються публічної сфери діяльності уповноважених органів держави чи місцевого самоврядування, заявляються і розглядаються в межах адміністративного судочинства (ст. 17 КАС України). Проте слід наголосити на тому, що неоднакове трактування Вищим адміністративним судом України положень КАС України, що стосуються визначення підвідомчості справ, має своїм наслідком створення такої практики, коли аналогічні за своєю суттю та суб'єктним складом справи розглядаються судами різних юрисдикцій, і лише від того, чи буде подано у справі апеляцію, залежатиме, чи рішення можна буде назвати законним, чи все ж таки воно буде скасоване, а справа закрита у зв'язку з невідомістю. Під час використання вищеаналізованого способу захисту з'ясування присутності у спорі органу державної влади чи органу місцевого самоврядування не є достатнім для висновку про те, що справа є публічною. До перевірки критеріїв підвідомчості потрібно підходити комплексно і неодмінно з'ясувати, яку роль у правовідносинах відіграв той чи інший орган державної влади чи орган місцевого самоврядування, чи діяв він на виконання владних управлінських функцій, чи був рівноправним суб'єктом цивільного (господарського) права. Не завжди органи державної влади та органи місцевого самоврядування у відносинах з іншими особами є суб'єктами владних повноважень, адже низка нормативно-правових актів, які належать до сфери приватного права, в основі з ЦК України, відносять державу в особі її органів до рівноправних суб'єктів цивільного права. І не дарма у ст. 3 КАС України наголошується на тому, що суб'єктом владних повноважень є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт у здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у т. ч. на виконання делегованих повноважень.

Роблячи висновок про віднесення цієї категорії справ до адміністративних, часто суди керуються суб'єктним складом учасників процесу та предметом позову – «ви-

знання недійсними рішень», не дослідивши в повній мірі заявлених вимог та галузеву належність відносин, із яких виник спір.

Не викликає сумніву, що право власності є цивільно-правовим, а, отже, ґрунтується на добровільному волевиявленні і не допускає застосування до нього імперативного методу правового регулювання. Саме тому, незважаючи на вираження свого волевиявлення органи державної влади та органи місцевого самоврядування у формі рішень у таких спорах є суб'єктами цивільного права. Подібні спори виникають з приводу права власності, отже, мають винятково цивільний характер, незважаючи на участь в них органів державної влади та органів місцевого самоврядування, адже в нашому випадку спори зводяться лише до вирішення питання щодо законності підстав права власності, а тому вони не полишають сферу приватного права і мають регулюватися відповідними нормами цивільного законодавства, тобто розглядатися за правилами цивільно-судочинства.

Аналізуючи судову практику, варто зазначити, що часто при поверхневому аналізі критеріїв визначення підвідомчості спорів суди припускаються помилок, оскільки не завжди спір про скасування рішень вищезазначених органів свідчить про публічний характер справи.

З точки зору практики, проблеми з приводу розмежування юрисдикції між судами доцільно вирішувати всередині судової системи, не відмовляючи у відкритті провадження у справі чи не закриваючи таку, а за згодою позивача одразу ж передаючи її до компетентного суду, при цьому не допускаючи спорів про підвідомчість. Така тяганина між судами різних юрисдикцій може тривати нескінченно, а в більшості випадків пересічній особі байдуже, за якими правилами суд розглядатиме її справу, оскільки її цікавить лише кінцевий результат [10, с. 208].

Часто виникає сумнів у власників, чиє право власності порушене, який же спосіб захисту є належним у випадку, коли третій особі неправомірно видано державний акт на землю. Існує певна проблема за законодавчому рівні, оскільки раніше ст.ст. 125, 126 ЗК України досить щільно пов'язували виникнення права власності на земельну ділянку із видачею та реєстрацією державного акта. На даний час такий щільний зв'язок відсутній. Відповідно до ст. 125 ЗК України, право власності на земельну ділянку, а також право постійного користування та право оренди земельної ділянки виникають з моменту державної реєстрації цих прав. Поки що це правило замінене тимчасовим положенням п. 3 розділу II Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо документів, що посвідчують право на земельну ділянку, а також порядку поділу та об'єднання земельних ділянок» від 05 березня 2009 р., відповідно до якого до створення єдиної системи органів реєстрації прав на нерухоме майно та їх обмежень право власності або право користування земельною ділянкою виникає з моменту державної реєстрації земельної ділянки. Тобто між поняттям існування права на земельну ділянку та дійсністю (чинністю) державних актів є певні відмінності.

А. М. Мірошніченко вважає, що відповідь на це питання не є однозначною. Вона залежить, насамперед, від того, чи залишається первісний власник (постійний користувач) земельної ділянки власником (користувачем) згідно із державним реєстром земель. Якщо відповідь на це питання позитивна (наприклад, коли виникає «накладання» ділянки «нового» власника на ділянку «старого» власника), ця особа продовжує залишатися власником (користувачем). Відповідно, якщо виникає спір у зв'язку із оспоруванням її права, оспороване право може бути захищено шляхом подання позову про визнання права (п. 1 ч. 2 ст. 16 ЦК України). Задоволення такого позову є підставою для скасування запису у Поземельній книзі як складовій державного реєстру земель (п.п. 27–30 Порядку ведення По-

земельної книги, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 09 вересня 2009 р. № 1021). Якщо ж порушення права особи поєднано із внесенням до державного реєстру земель змін, за якими особа вже не є власником чи користувачем (тобто коли до реєстру внесений запис про нового власника тієї ж ділянки), слід вважати, що відповідного права її позбавили. Належним способом захисту у цьому випадку є відновлення становища, що існувало до порушення (п. 4 ч. 2 ст. 16 ЦК України), а саме – повернення потерпілій особі земельної ділянки (права на земельну ділянку) шляхом внесення нового запису до державного реєстру земель (Поземельної книги). Втім, у другому випадку до відповідних відносин слід застосовувати правила про витребування майна (ст. 388 ЦК України). Таким чином, повернути земельну ділянку первісному власнику не завжди буде можливо – наприклад, коли земельну ділянку за оплатним договором вже придбав добросовісний набувач. Якщо повернення земельної ділянки первісному власнику в силу закону неможливе, належним способом захисту буде відшкодування збитків (п. 8 ч. 2 ст. 16 ЦК України). Звичайно, відшкодування збитків можливо і у випадку, коли з якихось причин особа не бажає повернення земельної ділянки [6, с. 27].

Звичайно при реалізації цього способу захисту права власності виникають питання: який механізм реалізації судових рішень про незаконність нормативних актів. Мабуть, у кожному конкретному випадку винесення судом рішення про незаконність нормативного акту суд повинен інформувати відповідний орган, що видав такий акт, а також прокуратуру і, зокрема, Генеральну прокуратуру про ухвалення подібного рішення, оскільки, крім визнання незаконним та його скасування, орган, що видав незаконний акт, має понести відповідальність. Тому краще у разі задоволення позову про визнання незаконним державного акта на землю надати суду ініціативу надсилати повідомлення для скасування запису у Поземельній книзі як складовій державного реєстру земель. Вважаємо, що принципово в даному випадку є норма про право суду, що визнає незаконним акт, припинити дії чи бездіяльність державного органу чи органу місцевого самоврядування, тобто його скасування. Реалізація такого права дає можливість запобігти настанню шкідливих для особи наслідків, пов'язаних з його виконанням.

У юридичній літературі неодноразово обговорювалося питання про те, як далеко повинні поширюватися межі контролю, а конкретніше – чи встановлюється за судом право контролювати лише законність або також і доцільність акту. З цього питання існує досить однозначна думка – суд не вправі контролювати причини і підстави (окрім юридичних) прийняття відповідного акту. Визнання такого права означало б визнання підміни повноважень інших органів повноваженнями органів правосуддя, що б звузило самостійність державних органів. Тому вважаємо, що для суду є важливим дослідити: чи виданий акт компетентним органом і у відповідній формі; чи дотримані процесуальні норми; чи відповідає акт меті, яку переслідує закон; що саме протиправне в оскарженому акті (рішенні).

Дуже важливим є питання про те, чи можуть суди лише скасовувати чи також змінювати акт, що оскаржується. Мабуть, визнання за судом прав реформацій означало б визнання за судом законотворчої ініціативи і це поколивало б принцип розділення компетенції між різними гілками влади. Таким чином, рішення суду повинне містити лише висновок щодо законності оскаржуваного акту, моменту його скасування та при заявленні вимоги власником про відновлення того становища, яке існувало до видання цього акта – спосіб поновлення чи відшкодування майнової та моральної шкоди в разі обґрунтованості позову [5, с. 32].

На нашу думку, варто було б наділити суд ініціативою надіслання контрольним органам повідомлення про незаконність виявленого правового акту органу держав-

ної влади, тому що не виключено, що інший суд, розглядаючи подібну справу, застосує такий нормативно-правовий акт, не вбачаючи в ньому підстав для визнання його незаконним.

Вважаємо за доцільне у нашому дослідженні згадати проблемні питання захисту прав власників, що виникли та набули розголосу в ході організації та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу в Україні шляхом примусового відчуження земельних ділянок приватної власності з мотивів суспільної необхідності. Підстави та порядок примусового відчуження земельних ділянок приватної власності з мотивів суспільної необхідності вперше було запроваджено Законом України «Про організацію та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні» в редакції Закону від 05 червня 2009 р. [8]. При цьому зміни до ЗК України [3] були внесені пізніше – у листопаді 2009 р. Зміни, внесені Законом України від 17 листопада 2009 р. № 1559-VI до ст. ст. 146-147 ЗК України, призвели до скасування переліку суспільних потреб (ст. 146 ЗК України), відповідно до якого закон дозволяв застосування примусового припинення прав на земельну ділянку у конкретних випадках (ст. 143 ЗК України). З чинної редакції ст. 146 та ст. 147 ЗК України випливає, що законодавець відмовився від переліку випадків примусового відчуження земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності, визначивши, що такі випадки та порядок встановлюється законом. Разом з тим, скасовані гарантії своєчасного повідомлення власника ділянки про примусове відчуження земельної ділянки (не пізніше, ніж за один рік до майбутнього викупу). Зокрема, у ч. 3 ст. 8 Закону України «Про організацію та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні» мова іде лише про визначення в рішенні про викуп об'єкта права приватної власності строку, в межах якого має бути укладено правочин щодо викупу такого об'єкта. А чи буде відомо власникові земельної ділянки про таке рішення законодавець нічого не говорить. Відсутні зобов'язання у органу влади щодо інформування власників земельних ділянок і у випадку прийняття рішення про примусове відчуження нерухомості (ч. 4 ст. 8 Закону України «Про організацію та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні»). У ч. 8 вказаної статті законодавець визначає, що спори щодо викупної ціни об'єктів права приватної власності, прав, пов'язаних з користуванням земельними ділянками, вирішуються в судовому порядку. Натомість питання про оскарження рішень про викуп та примусове відчуження об'єкта приватної власності залишається відкритим.

Видається, що в цьому та в деяких інших випадках можна говорити про суттєве звуження державою гарантій права приватної власності на землю і виникнення передумов правових конфліктів суб'єктів права власності, з одного боку, та держави, певних територіальних громад, з іншого боку.

Якщо проаналізувати чинне законодавство України щодо викупу земельних ділянок для суспільних потреб, то ми дійдемо висновку про наявність певної колізії норм права. Так, ч. 2 ст. 8 Закону України «Про організацію та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні» встановлює викуп земельної ділянки лише за згодою її власника. Це правило узгоджується з приписами ст. 41 Конституції України, а саме: примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування її вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Це конституційне правило знайшло адекватне відображення у вищенаведеному законі. Але чому підставою для примусового припинення права на земельну ділянку є рішення про примусове відчуження на користь невідомої особи, а не про її викуп громадою, державою з мотиву суспільної необхідності (ч. 4 ст. 8 Закону). Відповідно до ч. 3 ст. 8 Закону, рішення про викуп об'єктів права приватної власності для будівництва об'єктів чемпіонату приймається на підставі генеральних планів міст і населених пунктів, іншої затвердженої в установленному порядку містобудівної документації та документації із землеустрою. Видається, що в такому складному питанні має бути вичерпна визначеність про підстави щодо викупу нерухомості. У даному випадку можна стверджувати про невідповідність зазначеної норми, на яку спираються заходи втручання, Конституції України, а, отже, це можна трактувати як існування передумов порушення Україною прав, гарантованих ст. 1 Протоколу № 1, яка є єдиною серед багатьох положень Конвенції про захист прав людини та основних свобод [2], що стосується гарантій права власності.

Отже, у разі порушення своїх прав власника незаконними актами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, вони можуть на свій вибір вимагати або визнання акту незаконним, або поєднати зазначену вимогу з іншими способами захисту та відповідальності.

Недоліками у законодавчому регулюванні питань захисту права власності у випадках втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у здійснення власником його правомочностей та видання ними актів, які порушують права власників, є наявність великої кількості нормативних актів, що регулюють ці питання, та відсутність єдиної термінології як щодо суб'єктів відповідальності, так і щодо дій цих суб'єктів. Пропонуємо передбачити у Законі України про державний бюджет статтю видатків при винесенні судового рішення про відшкодування власнику завданих збитків, згідно норм якої держава несе матеріальну відповідальність у разі визнання незаконним правового акту, що порушує право власності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болокан І. В. Захист права власності підприємців у випадках втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у здійснення власником його правомочностей / І. В. Болокан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vznu/Jur/2009_1/130-136.pdf.
2. Європейська конвенція з прав людини : основні положення, практика застосування, український контекст / За ред. О. Л. Жуковської. – К. : ВІПОЛ, 2004. – С. 921–947.
3. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
4. Клименко О. Баланс приватних і публічних інтересів – основний принцип Європейського суду з прав людини щодо відчуження об'єктів приватної власності в інтересах суспільства / О. Клименко // Право України. – 2010. – № 5 – С. 96–101.
5. Малеин Н. С. О моральном вреде / Н. С. Малеин // Советское государство и право. – 1993. – № 3. – С. 32–39.
6. Мірошниченко А. М. Обрання належного способу захисту прав на земельні ділянки / А. М. Мірошниченко // Журнал Адвокат. – 2011. – № 1. – С. 26–31.
7. Презумпція правомірності договору і віндикація // Правовий тиждень. – 2009. – № 16.
8. Про організацію та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні : Закон України від 19 квітня 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
9. Рішення Апеляційного суду Івано-Франківської області від 16 грудня 2015 року у справі № 22-Ц-6236.
10. Ференц О. Практика розмежування цивільної та адміністративної юрисдикції судів / О. Ференц // Вісник Львівського університету. – 2011. – № 52. – С. 205–211.